

Erik Olin Wright

Erik Olin Wright (1947-2019), sınıf çözümlemesi, toplumsal eşitsizlik ve kapitalist toplumların yapısal çözümlemesi üzerine çalışmalarıyla tanınan Amerikalı bir sosyologdur. Uzun yıllar University of Wisconsin-Madison'da görev yapmış, burada sosyoloji profesörü olarak akademik faaliyetlerini sürdürmüştür. Çalışmaları, özellikle sınıf yapılarının görgül olarak incelenmesi ve Marksist kuramın çağdaş toplumsal analizlerle ilişkilendirilmesi üzerine yoğunlaşır. Wright, sınıf ilişkilerini yalnızca üretim araçlarına sahiplik temelinde değil, aynı zamanda örgütsel konumlar ve otorite ilişkileri üzerinden de ele alarak bu alanda özgün katkılar sunmuştur. "Gerçek ütopyalar" olarak adlandırdığı yaklaşımıyla, daha eşitlikçi ve demokratik toplumsal düzenlerin olanaklarını inceleyen uluslararası bir araştırma programı yürütmüştür. Bu çerçevede, alternatif kurumsal düzenlemelerin hem teorik hem de pratik boyutlarını değerlendiren çok sayıda çalışmaya imza atmıştır.

Seçme Eserleri

The Politics of Punishment: A Critical Analysis of Prisons in America [Cezalandırma Politikası: Amerika'daki Hapishanelere Eleştirel Bir Bakış], New York: Harper & Row, 1973.

Class, Crisis, and the State [Sınıf, Kriz ve Devlet], London: New Left Books, 1978.

Class Structure and Income Determination [Sınıf Yapısı ve Gelir Oluşumu], New York: Academic Press, 1979.

Classes [Sınıflar], London: Verso, 1985.

The Debate on Classes [Sınıf Üzerine Tartışmalar], London: Verso, 1989.

Interrogating Inequality: Essays on Class Analysis, Socialism, and Marxism [Eşitsizliği Sorgulamak: Sınıf Çözümlemesi, Sosyalizm ve Marksizm Üzerine Makaleler], London: Verso, 1994.

Envisioning Real Utopias [Gerçek Ütopyaları Hayal Etmek], London: Verso, 2010.

How to Be an Anticapitalist in the Twenty-First Century [Yirmi Birinci Yüzyılda Antikapitalist Olmak], London: Verso, 2019.

Eserin orijinal adı:
Understanding Class
Verso, 2015

SINIFI ANLAMAK

Erik Olin Wright

İngilizceden Çeviren:

Yener Çıracı

Yordam Kitap: 483 • **Sınıfı Anlamak** • Erik Olin Wright
ISBN 978-605-172-827-8 • *Çeviri:* Yener Çıracı • *Redaksiyon:* Cem Eroğul - Tunç Türel
Düzeltilme: Didem Gerçek • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Temmuz 2026
© Verso, 2025; © Yordam Kitap, 2025

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Kuloğlu Mah. Altıpatlar Sokak Çubukçu Çıkmazı No.1/A Beyoğlu-İstanbul
Tel: +90 212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap • <https://bsky.app/profile/yordamkitap.bsky.social>

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

SINIFI ANLAMAK

Kardeřim Woody Wright ve kayınpederim
Robert L. Kahn'a, sevgi ve saygıyla...

İÇİNDEKİLER

Önsöz	13
-------------	----

BİRİNCİ KISIM SINIF ANALİZİ ÇERÇEVELERİ

Bölüm 1

BÜYÜK PARADİGMA SAVAŞLARINDAN PRAGMATİST GERÇEKÇİLİĞE: BÜTÜNLÜKLÜ BİR SINIF ÇÖZÜMLEMESİNE DOĞRU	23
Bireysel Nitelikler Olarak Sınıf	26
Fırsat İstifçiliği Olarak Sınıf	30
Sömürü ve Tahakküm Olarak Sınıf	34
Üç Sınıf Düzeneği Kümesinin Bütünleştirilmesi	37
Bütünlüklü Sınıf Çözümlemesi Çerçevesinde, Yirmi Birinci Yüzyılda Amerikan Sınıf Yapısı	41
Bütünlüklü Bir Sınıf Çözümlemesine Doğru	44

Bölüm 2

WEBER'İN SINIF ÇÖZÜMLEMESİNDE SÖMÜRÜNÜN GÖLGESİ	47
Weber'in Çalışmalarında Sınıf Çözümlemesinin Yeri	48
Sınıf Üzerine Weber ve Marx: Yakınlaşmalar	59
Sınıf Üzerine Weber ve Marx: Temel Farklılıklar	71
Weber'de Sömürünün Gölgesi	79
Sonuçlar	85

Bölüm 3

CHARLES TILLY'NİN KALICI EŞİTSİZLİĞİNİN KURAM-ÖTESİ TEMELLERİ	90
1. Sav	92
2. Kavramsal Belirsizlik	108

Bölüm 4

SINIF, SÖMÜRÜ VE EKONOMİK RANTLAR:

SØRENSEN'İN "SINIF ÇÖZÜMLEMESİ İÇİN DAHA SAĞLAM

BİR TEMELE DOĞRU" ADLI ÇALIŞMASI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER 117

Sørensen'in Rant Temelli Sömürü Modeli 119

Sömürünün Alternatif Bir Tanımı 122

Sınıf, Sömürü ve Rantlar 130

Bölüm 5

MICHAEL MANN'IN İKİ SINIF ÇÖZÜMLEMESİ ÇERÇEVESİ 135

1. Sınıf Çözümlemesine Alternatif

Yaklaşımların Hammaddeleri 136

2. Michael Mann'ın Sınıf Çözümlemesine Genel Yaklaşımı:

Örgütsel Materyalizm 140

3. Ekonomik İktidar Örgütlenmeleri Olarak Sınıflar 144

4. Orta Sınıf 148

5. Çoklu Düzeylerde Sınıf Çözümlemesi 153

İKİNCİ KISIM

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA SINIF

Bölüm 6

MİKRO-SINIFLAR OLARAK MESLEKLER:

DAVID GRUSKY VE KIM WEEDEN'İN SINIF ÇÖZÜMLEMESİNİN

YENİDEN YAPILANDIRILMASI 159

1. Grusky-Weeden Mikro-Sınıf Modeli 160

2. Sınıf Çözümlemesi için Çıkar Çatışmalarının Bağlamları... 166

3. Oyunların, Kuralların ve Hamlelerin Sınıfsal Çözümlemesi 170

Bölüm 7

THOMAS PİKETTY'NİN YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA

KAPİTAL'İNDE SINIFIN MUĞLAKLIKLARI 176

Gelir Eşitsizliğinin Seyri 179

Servet Eşitsizliğinin Seyri 182

Muğlak Sınıf Çözümlemesi 184

Bölüm 8

SINIF TARTIŞMASININ ÖLÜMÜ	192
Dört Önerme	194
Kanıt	200
Karmaşıklık mı Yok Olma mı?	212

Bölüm 9

PREKARYA BİR SINIF MIDIR?	214
1. Guy Standing'in Bir Sınıf Olarak Prekaryaya İlişkin Savları	215
2. Prekaryanın Sınıf Çözümlemesindeki Yeri	222

ÜÇÜNCÜ KISIM SINIF MÜCADELESİ VE SINIF UZLAŞMASI

Bölüm 10

FAYDALI SINIRLAMALAR: KİMİN İÇİN FAYDALI?	239
---	-----

Bölüm 11

İŞÇİ SINIFININ GÜCÜ, KAPİTALİST SINIFIN ÇIKARLARI VE SINIF UZLAŞMASI	248
1. Temel Kavramlar ve Metodolojik Sorunlar	252
2. Sınıf Uzlaşması Kavramının Konumlandırılması	257
3. Stratejik Oyunlar ve Sınıf Uzlaşması	265
4. Pozitif Sınıf Uzlaşmasının Eğrisel Bir Modeli	276
Ters-J İlişkisinin Altında Yatan Düzenekler	277
Modeli Daha Karmaşık Hale Getirmek: Çeşitliliğin Kuramsal Alanını Genişletmek	288
İşçi Sınıfının Çıkarları ve Sınıf Uzlaşması Eğrisi	293
Bir Karmaşa Daha: Ulaşılamazlık Bölgeleri	295

Bölüm 12

DURGUNLUK VE KRİZ ÇAĞINDA SINIF MÜCADELESİ VE SINIF UZLAŞMASI	303
Altın Çağ'da ve Yirmi Birinci Yüzyılın Başında Sınıf Uzlaşmasının Koşulları	306
Sınıf Uzlaşmasının Aşınmasına Alternatif Yanıtlar	313

1. Pozitif Sınıf Uzlaşması için Koşulları	
Yeniden Yaratmaya Çalışan Stratejiler	315
2. Kapitalist Olmayan Ekonomik Alanları	
Güçlendiren Stratejiler	320
İLK YAYIN BİLGİLERİ	329
Dizin	331

ÖNSÖZ

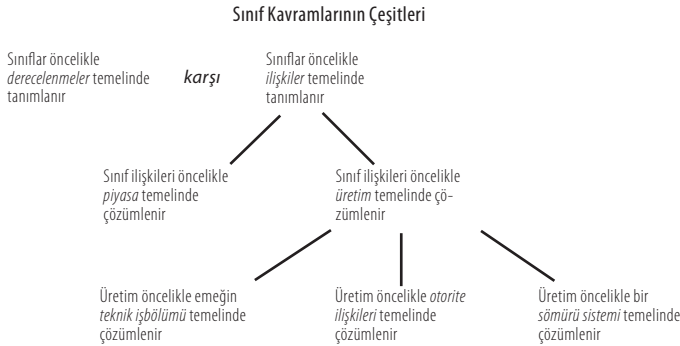

Bu kitaptaki makaleler 1995-2015 yılları arasında kaleme alındı. Makaleler, çeşitli kuramsal geleneklerden gelen belirli yazarların sınıf çözümlemesine yaklaşımlarını sorgulamak, farklı kuramsal geleneklerin görüşlerini bütünléstirmeye yardımcı olabilecek genel sınıf çözümlemesi çerçeveleri geliştirmek ve çağdaş kapitalizmde sınıf mücadelesi ve sınıf uzlaşması sorununu çözümlemek dâhil olmak üzere üç eksen etrafında şekilleniyor.

Kitaptaki bölümlerin çoğu bu konulardan ilkiyle ilişkilidir; Max Weber, Charles Tilly, Aage Sørensen, Michael Mann, David Grusky ve Kim Weeden, Thomas Piketty, Jan Pakulski ve Malcolm Waters ve Guy Standing gibi sınıf kavramını farklı şekillerde tanımlayan yazarların çalışmalarındaki kuramsal konuları ayrıntılı olarak incelemektedir. Benim sınıf yaklaşımım sıkı sıkıya Marksist geleneğe bağlıyken, bu yazarların hiçbirisi Marksist bir çerçeveyi benimsemiyor; hatta bazıları Marksizmle açıkça düşman. Marksist ve Marksist olmayan yaklaşımlar arasındaki karşılaşmalarda çoğu zaman iki taraf da birbirinin savlarını alt etmeye çalışır. Entelektüel tartışmalarda bunun yeri ve zamanı elbette vardır; ancak buradaki amacım, belirli bir kuramcının çalışmasında neyin yanlış olduğunu göstermekten çok, neyin en yararlı ve en ilginç olduğunu ortaya çıkarmak. Buna, kusur merkezli eleştiri yerine erdem merkezli eleştiri denebilir. Elbette belli başlı çalışmalardaki boşlukları ve sessizlikleri görünür kılmak, yaklaşımlar arasındaki keskin farkları ortaya dökmek, hatta bazen daha ciddi kuramsal ha-

taları teşhis etmek gerekir. Ancak bütün bunlar, rakip yaklaşımların fikirlerini sırf gözden düşürmek için değil, onların değerli yanlarını ortaya çıkarıp sahiplenmek için yapılır.

Birbirine düşman geleneklerden bile olsa, farklı kuramlardan alınabilecek değerli fikirler olduğunu kabul etmek başka, bu fikirleri daha geniş bir çerçevede sistematik olarak konumlandırmaya çalışmak başkadır. Bu kitabın ikinci görevi tam olarak budur: Marksist ve Marksist olmayan sınıf çözümlemesi akımlarının temel fikirlerini bütünleştirmek için genel stratejiler önermek. Benim bu konudaki yaklaşımım, uzun süredir yürüttüğüm bir çabanın ürünüdür: kavramsal tipolojiler inşa etmek. Bunu, kendi savlarımla aynı sorunlarla boğuşan diğer savlar arasındaki kuramsal farkları netleştirmenin bir yolu olarak görüyorum. Örneğin, sınıf yapısı üzerine ilk dönem görgül çalışmalarım, sınıfı tanımlamanın alternatif yollarını şematize eden, diyagram şeklinde bir tipoloji kullanmıştım. Amacım, Marksist yaklaşımın özgün yanını ortaya koymaktı

Kaynak: Erik Olin Wright, *Class Structure and Income Determination*, New York: Academic Press, 1979, s. 5.

Başlangıçta böyle bir tipoloji kurmaktaki amacım, alternatif kuram ve kavramlar arasına net sınırlar çekip sonra da tercih ettiğim yaklaşımın güçlü yanlarını tartışmaktı. Ancak son zamanlarda bu tür tipolojileri kullanmanın başka bir yolu

olduğunu fark ettim. Bir kuram tipolojisi, farklı kuramların hangi ayırt edici mekanizmalara odaklandığını ortaya koyduğu sürece, sınıfa dair çeşitli yaklaşımların en azından bir kısmını daha kapsamlı bir analiz çerçevesine dâhil etmeyi mümkün kılabilir. Bu çerçeve, söz konusu farklı mekanizmalar arasındaki içsel bağlantılar etrafında şekillenebilir. Bu açıdan bakıldığında, alternatif yaklaşımlar birbirlerinin rakibi olarak değil, belki de potansiyel olarak tamamlayıcısı olarak görülebilir.

Bu konudaki ilk girişimim, *Approaches to Class Analysis* [Sınıf Analizine Yaklaşımlar] (Cambridge University Press, 2005) adlı derleme kitabı yayına hazırlamak oldu. Kitapta, sınıf çözümlemesine farklı kuramsal çerçevede yaklaşan altı sosyologun makalesi yer alıyordu. Her bir yazar, sınıf çözümlemesinde belirli bir yaklaşımın kuramsal temellerini ayrıntılı şekilde ele alan bir makale yazmakla görevlendirilmişti. Kitabın sonuç bölümünün başlığı ise “Sınıf Cevapsa, Soru Nedir?” idi. Buradaki ana fikir şuydu: Sınıf çözümlemesindeki farklı akımlar, farklı türden sorulara dayanır ve bu da sınıf kavramının neden bu kadar farklı biçimlerde tanımlandığını anlamamıza yardımcı olur. Kitabın son cümlesi, Marx’ın ünlü pasajına, sınıf ayrımlarının olmadığı, sabah avlanıp öğleden sonra balık tutup akşam hayvan güdüp yemekten sonra eleştiri yapabildiğimiz bir toplum betimlemesine ince bir gönderme yapıyordu: “Kişi, sınıf değiştirme çalışması için Veberci [Weber’ci], yaşam tarzlarının sınıfsal belirleyicileri çalışması için Bourdieu’cü ve kapitalizm eleştirisi için Marksgil [Marxian] olabilir.”

Mantıksal olarak sıradaki adım, bu farklı sorularla bağlantılı düzenekleri daha kapsamlı bir çerçevede bir araya getirmeye çalışmaktı. Bu kitapta bunu üç bölüm boyunca, farklı şekillerde yapmaya çalışıyorum. İlk kez 2009’da *New Left Review*’da yayınlanan “Büyük Paradigma Savaşlarından Pragmatist Gerçekçiliğe” başlıklı bölüm, sınıf çözümlemesinin farklı ana

akımlarının üç ayrı nedensel düzenek kümesine dayandığını öne sürerek bütünleştirici bir model kuruyor: Tabakalaşma yaklaşımları sınıfı bireysel nitelikler ve koşullar açısından tanımlar; Veberci yaklaşımlar sınıfı bir dizi fırsat istifçiliği mekanizması olarak görür; Marksist yaklaşımlar ise sınıfı sömürü ve tahakküm düzenekleri üzerinden tanımlar. Bu nedensel düzeneklerin her biri, belirli nedensel süreçler içinde kilit bir rol oynar. Makalenin amacı, bu odak noktasını oluşturan düzenekleri ortaya çıkarmak ve ardından bunları daha geniş bir sınıf çözümlemesi modeline dâhil etmeye çalışmaktır. Bu bütünleştirmenin temel aracı ise bireylerin niteliklerine bağlı mikro düzeydeki sınıf etkilerini, piyasa ve üretim içindeki yapısal konumlardan kaynaklanan daha makro düzeydeki etkilerle birleştiren bir dizi diyagram oluşturmaktır.

Bu kitabın ilk taslağında Bölüm 1, genel bir çözümleme çerçevesi sunan tek bölüm olacaktı. Ancak kitaptaki yeni makalelerden biri olan Bölüm 6’da, David Grusky ile Kim Weeden’in “mikro-sınıflar” üzerine yürüttükleri tartışma üzerinde çalışırken, farklı sınıf çözümlemesi geleneklerini bütünleştirmenin ikinci ve tamamlayıcı bir yolu ortaya çıktı. Onların çözümlemesi benim için ayrı bir zorluk teşkil etti. İki Amerikalı sosyoloğun bir dizi makalede sergilediği titiz görgül çalışmaya hayranlık duysam da asıl tepkim bu araştırmaların sınıf çözümlemesiyle pek ilgisi olmadığı yönündeydi. Çalışmalarının merkezinde şu fikir yatıyor: Eğer sınıf, üretim sistemi içinde önemli sonuçlar doğuran bir konum olarak tanımlanıyorsa, o zaman sınıfın aynı zamanda ayrıntılı biçimde betimlenmeye uygun bir mesleki kategori olarak da tanımlanabilmesi gerekir. Yazarlara göre bu konumlar, insanların bir ekonomik yapının parçası olarak yaşamlarında belirgin izler bırakmalıdır. Marksist ve Veberci geleneklerdeki “büyük sınıflar”ın aksine, bunlara “mikro-sınıflar” adını veriyorlar. Bu, ABD gibi bir ülkede yüzlerce, hatta binlerce farklı sınıf olduğu anlamına gelir.

Grusky ile Weeden'in iddialarına ilk tepkim, kabaca "sınıf" kelimesini yanlış kullandıklarını söylemek oldu. Bu, kelimeler ve kavramlar meselesi üzerine metodolojik bir bölüm yazmayı gündeme getiriyordu; oysa bu kitabın temel stratejisi, yani farklı yaklaşımlar içinde en yararlı olanı bulma stratejisi, böyle bir şeyi gerektirmiyordu. Daha sonra Grusky-Weeden'in mikro-sınıf kavramını Bölüm 1'de ayrıntılandırıdığım çerçeveye oturtmayı denedim. Ancak bir türlü yerine oturmadı, yaptığım şey bana çok zorlama geldi. Bu da beni, Grusky ve Weeden'in ortaya koyduğu şeyin, kullandıkları terimlere bakmaksızın, bir sınıf çözümlemesi türü olmadığı fikrine götürdü. Eğer onların çalışmalarını sınıf çözümlemesi alanının dışında konumlandırırsam, bu yaklaşımımın genel bir senteze ulaşma çabamla çeliştiği endişesi de ortadan kalkacaktı. Sonuçta bu, bölüm fikrinden tamamen vazgeçmemi gerektirdi.

Bu bölüm üzerinde birkaç hafta çalışmama rağmen ciddi bir ilerleme kaydedemedim. Derken, Robert Alford ile Roger Friedland'ın *The Powers of Theory: Capitalism, the State, and Democracy* (Cambridge University Press, 1985) adlı kitabında devlet ve iktidar çözümlemesine yaklaşımını hatırlayınca aklıma beklenmedik bir çözüm geldi. Alford ve Friedland bu kitapta üç ayrı iktidar ve çatışma katmanını birbirinden ayırmak için oyun metaforunu kullanır: *Büyük resim* düzeyinde [*systemic*; sistemsel] çatışma, hangi oyunun oynanacağıyla ilgilidir (kapitalizm mi sosyalizm mi); kurallar [*institutional*; kurumsal] düzeyinde çatışma, oyunun kurallarıyla (nasıl bir kapitalizm); hamleler düzeyinde [*situational*; durumsal] çatışma ise belirli kurallar altında çıkarların nasıl takip edileceğiyle ilgilidir. Aklıma gelen şu oldu: Sınıf çözümlemesindeki farklı yaklaşımlar, sınıf tanımını bu katmanlardan birine dayandırabilir. Marksist sınıf kavramları en üst düzeyde, yani hangi oyunun oynanacağı düzeyinde tanımlanır. Veberci sınıf kategorileri kurallar düzeyinde tanımlanır. Grusky ile Weeden'in

mikro-sınıf modeli ise sınıfı sadece hamleler düzeyinde tanımlar (ki bu düzeyde oyunun kuralları önceden sabitlenmiştir, değişmez). Oyun benzetmesini Bölüm 6'da ayrıntılı olarak ele alacağım için burada o mantığı baştan anlatmayacağım. Ama şunu vurgulamalıyım ki bu bakış açısı, benim için her şeyi yerli yerine oturtan çıkış noktası oldu. Sonuçta Bölüm 6, farklı sınıf çözümlemesi geleneklerini daha geniş bir çerçevede birbirine bağlamak için ikinci bir genel stratejinin uzun uzun tartışıldığı bir bölüm haline geldi.

Kitaptaki bir başka bölümde, sınıf çözümlemesindeki farklı yaklaşımları bir araya getiren bütünleştirici bir çerçeve sunuluyor. Michael Mann'ın sınıf yaklaşımını ele alan bölüm, üç katmanlı bir ayırım üzerine kurulmuş: sınıf ilişkileri, sınıf konumu ve sınıf yapısı; sınıfın şekillenmesi ve oluşumu; ve kolektif sınıf aktörleri. Bu üçlüyü biraz açalım. İlki, bireylerin içinde bulunduğu yapısal konumlarla ilgili. İkincisi, sınıfların topluluklar ve sosyal ağlar içinde nasıl kök saldığıyla, yani sınıf içi toplumsal ilişkilerin doğasıyla ilgili. Üçüncüsü ise mücadele yürüten sınıf temelli örgütlere odaklanıyor. Kimi kuramcılar (Michael Mann gibi) sınıfın ancak kolektif bir aktör olarak var olduğunda bir anlam taşıdığını savunur. Bazıları neredeyse sadece sınıfın yapısal boyutuna odaklanır. Kimileri de bir toplumsal kategorinin gerçekten sınıf sayılabilmesi için yoğun bir sınıf oluşumu sürecinden geçmesi gerektiğini düşünür. Benim görüşüme göre, tam anlamıyla gelişmiş bir sınıf çözümlemesi, bu üç katman arasındaki bağlantıları araştıran çözümlemedir.

Kitabın üçüncü genel eksen, sınıf kavramının farklı anlamları ve bu anlamların nasıl bir araya getirilebileceği sorusundan daha büyük bir soruna kayıyor: Çağdaş kapitalizmde sınıf mücadelesi ve güç dengelerinin genel tablosunu nasıl anlamalıyız? Bu soruyu ele alan bölümlerin üçü de Marksist sınıf çözümlemesinin temel parametrelerini veri olarak alıyor ve ardından çağdaş kapitalizmin kurumsal koşullarıyla güç

dengesinin, sınıf mücadelesi ve sınıf uzlaşması örüntülerini nasıl etkilediğini anlamanın bir yolunu öneriyor. “Mikro-Sınıflar Olarak Meslekler: David Grusky ve Kim Weeden’in Sınıf Çözümlemesinin Yeniden Yapılandırılması” başlıklı bölümde önerilen genel modele göre, bu bölümlerdeki çözümleme şöyle işliyor: Önce sınıf, geleneksel Marksist biçimde, oyunun kendisinin, yani büyük resmin düzeyinde tanımlanıyor. Ardından bu tanım kullanılarak, kurallar ve hamleler düzeyinde sınıf mücadelesinin farklı görünümüleri araştırılıyor. Yani bu bölümler, Marksist sınıf kavramının (ki bu kavram en başta iktidar ve çatışmanın büyük resim düzeyinde tanımlanmasıyla açıklanır.) diğer düzeylerdeki (kurallar ve hamleler) açıklayıcı modellerde nasıl kullanılabileceğini gösteriyor.

Erik Olin Wright
Madison, Wisconsin
Şubat 2015

BİRİNCİ KISIM

SINIF ANALİZİ
ÇERÇEVELERİ

Bölüm 1

BÜYÜK PARADİGMA SAVAŞLARINDAN PRAGMATİST GERÇEKÇİLİĞE: BÜTÜNLÜKLÜ BİR SINIF ÇÖZÜMLEMESİNE DOĞRU

1970’lerin ortalarında sınıf hakkında yazmaya başladığımda, Marksizmi pozitivist sosyal bilimin karşısında konumlanan kapsamlı bir paradigma olarak görüyordum.¹ Marksizmin, ana akım sosyal bilimin hâkim uygulamalarına esastan karşı duran ayırt edici epistemolojik öncüllere ve ayırt edici metodolojik yaklaşımlara sahip olduğunu ileri sürdüm. Bu savaşın kuramsal olduğu kadar görgül zeminde de yürütülmesi gerektiğini savunurken, Marksizm ve ana akım sosyolojiyi temelde farklı ve birbiriyle uzlaşmaz şekilde savaşılan paradigmlar olarak düşündüm. 1980’lerin ortalarında bu erken dönem çalışmalarıma dönüp baktığımda şunları yazmıştım: “Başlangıçta, mızrakların çekildiği ve cesur Marksist şövalyenin burjuva rakibini dramatik bir nicel mızrak dövüşünde alt ettiği görkemli paradigma savaşları hayal ediyordum. Dahası, bu fantezi mağlup olanın yenilgiyi kabul ettiğini ve sonuç olarak at değiştirdiğini görüyordum.”²

1 Marksizm ve ana akım sosyal bilim hakkındaki görüşlerimin erken bir ifadesi şu kitabın giriş bölümünde bulunabilir: *Class, Crisis and the State*, Londra: New Left Books, 1978.

2 “Reflections on Classes,” *Berkeley Journal of Sociology*, 1987; şurada yeniden basıldı: Erik Olin Wright, *The Debate on Classes*, Londra: Verso, 1989, 76.

Sınıf hakkındaki bu ilk çalışmamın üzerinden neredeyse kırk yıl geçti. Aradan geçen süre zarfında sınıf çözümlemesine yaklaşımımın arkasındaki mantığı birkaç kez yeniden gözden geçirdim.³ Marksist gelenek içinde çalışmaya devam etmeme rağmen artık Marksizm hakkında düşünmenin en faydalı yolunun, “burjuva” sosyolojisiyle uzlaşmayan kapsamlı bir paradigma olduğu kanısında değilim.⁴ Aksine, farklı kuramsal gelenekleri belirli gündemler için açıklayıcı güce sahip olan, farklı türde nedensel süreçleri veya düzenekleri tanımlayan yaklaşımlar olarak görüyorum. Bu farklı gelenekler, bu iddiaları gerekçelendirdikleri ölçüde bilimsel değere sahiptir. Farklı kuramsal gelenekler tarafından detaylandırılan farklı düzenekler kesişir ve etkileşime girerek, gözlemlediğimiz şeyleri üretir. Marksist gelenek değerli ve ilginç bir fikirler bütünüdür, çünkü çok çeşitli ve önemli sorunlara ilişkin gerçek düzenekleri başarılı bir biçimde tanımlar; fakat toplumsal olan her şeyi kapsamlı bir biçimde açıklayabilecek ya da tüm toplumsal düzenekleri birleşik bir çerçeve içinde toplayabilecek tam gelişmiş bir “paradigma” oluşturmaz. Ayrıca gerçek düzenekleri tanımlama kapasitesi üzerinde de tekeli yoktur ve bu nedenle pratik olarak Marksistler tarafından yapılan sosyolojik araştırmalar, Marksistlerin tanımladığı ayırt edici düzenekleri, eldeki görevlere ilişkin görünen başka nedensel süreçlerle birleştirmelidir. Paradigmaların Büyük Savaşı’nın yerini “pragmatist gerçekçilik” olarak adlandırılabilen bir şey almıştır.

3 Bu kuram-ötesi konuları tartıştığım başlıca yayınlar şunlardır: *Class, Crisis and the State*; *Classes*, Londra: Verso, 1985; *The Debate on Classes*, Londra: Verso, 1989; *Class Counts: Comparative Studies in Class Analysis*, Cambridge University Press, 1997; ve *Approaches to Class Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

4 “Marksizm” yerine “Marksist gelenek” ifadesini kullanmayı tercih ediyorum çünkü ikincisi daha kapsamlı bir paradigmaya işaret eder.

Pragmatist gerçekçilik, Marksizmi basitçe biçimsiz bir “sosyoloji” veya sosyal bilim içinde eritmek anlamına gelmez. Marksizm, kendi gündemini diğer kuramsal geleneklerin ya görmezden geldiği ya da marjinalleştirdiği bir dizi ana soru ve sorun etrafında düzenlemesi bakımından ayırt edici olmaya devam eder. Marksizm, sınıfsal kurtuluşa yönelik normatif tahhütleriyle kendine özgüdür. Ayrıca bu sorular ve özgürleştirici ideallerle ilgili birbirine bağlı belirli bir dizi nedensel süreci tanımlamasıyla da özelliğlidir. Bu unsurlar, özgürleştirici sosyal bilimin kendine özgü bir entelektüel geleneğinin dayanak noktalarını oluşturur, fakat dışlayıcı bir paradigmanın temeli değildir.⁵

Bu bölümde, bu pragmatist gerçekçiliğin sınıf çözümlemesi için bazı çıkarımlarını ele alıyorum. 1970’lerin sonu ve 1980’lerin başındaki kuramsal çalışmalarımda Marksist sınıf kavramının başlıca sosyolojik rakiplerine (özellikle de ana akım tabakalaşma araştırmalarındaki Veberci sınıf ve sınıf kavramlarına) karşı genel üstünlüğünü savunmuştum. Şimdi, sınıf hakkında konuşmanın bu farklı yollarını, kapitalist toplumlarda ekonomik temelli eşitsizliğin mikro ve makro yönlerini şekillendirmede etkili olan farklı nedensel süreç kümelerini tanımlıyor olarak görmek bana daha uygun görünüyor. Bazı sorular ve sorunlar için bu düzenek kümelerinden biri veya diğeri daha önemli olabilir, fakat her biri ekonomik eşitsizliğin ve sonuçlarının eksiksiz bir sosyolojik anlayışıyla ilgilidir. Sınıf çözümlemesine ilişkin bu yaklaşımların her biri, diğerlerini göz ardı ederse eksik kalır. Marksist sınıf çözümlemesinin, merkezî öneme sahip olduğunu düşündüğüm bir dizi soru açısından, özellikle de kapitalizmin doğası, zararları ve çelişkileri ile dönüşüm olasılıkları hakkındaki sorular açısından diğer gelenek-

5 Entelektüel bir gelenek olarak Marksizm hakkında bu şekilde düşünmenin bir tartışması için bkz. Erik Olin Wright, *Interrogating Inequality*, Londra: Verso, 1994, Özellikle 3. Bölüm.

lerden daha üstün olduğunu düşünmeye devam ediyorum. Ancak bu temel Marksist sorular için bile, diğer sınıf çözümlemesi geleneklerinin sunacağı bir şeyler vardır.

Bu tartışmada sadelik sağlamak amacıyla, her biri farklı sosyolojik kuram ve sınıf çözümlemesi yaklaşımlarıyla ilişkilendirilen, sınıfa ilişkin üç nedensel süreç kümesine odaklanıyorum. Bunlardan ilki, sınıfı bireylerin yaşamlarının nitelikleri ve maddi koşullarıyla özdeşleştirmektedir. İkincisi, toplumsal konumların bazı insanlara çeşitli ekonomik kaynaklar üzerinde kontrol sağlarken, diğerlerini bu kaynaklara erişimden mahrum bırakmasına odaklanır. Üçüncüsü, her şeyden önce sınıfı, ekonomik konumların bazı insanlara diğerlerinin yaşamları ve faaliyetleri üzerinde kontrol sağlama biçimleriyle özdeşleştirir. Ben bu üç yaklaşımı, sınıfa yönelik *bireysel nitelikler* yaklaşımı, *fırsat istifçiliği* yaklaşımı ve *tahakküm ve sömürü* yaklaşımı olarak adlandırıyorum. Bunlardan ilki tabakalaşma geleneğiyle, ikincisi Veberci gelenekle, üçüncüsü ise Marksist gelenekle ilişkilidir.⁶

Bireysel Nitelikler Olarak Sınıf

Hem sosyologlar arasında hem de kamusal alanda çoğu insanın sınıf kavramını anlamasının başlıca yolu, bireysel nitelikler ve yaşam koşullarıdır. İnsanlar cinsiyet, yaş, ırk, din, zekâ, eğitim, coğrafi konum ve benzerleri dâhil olmak üzere her türlü niteliğe sahiptir. Bu niteliklerin bazıları doğuştan gelir, bazıları sonradan edinilir ama bir kez edinildikten sonra oldukça istikrarlıdır ve bazıları ise belirli bir zamanda kişinin özel toplumsal konumuna büyük ölçüde dayanan ve buna bağlı olarak değişebilen niteliklerdir. Bu nitelikler, sağlıktan oy verme tercihlerine ve çocuk yetiştirme alışkanlıklarına ka-

6 Tüm sınıf çözümlemesi akımları bu üç kuramsal kümeye tam olarak uymaz. Bölüm 6'da, ayrıştırılmış mesleki kategorilere dayanan ek bir sınıf yaklaşımını tartışacağım.

dar açıklamak isteyebileceğimiz birçok şeyi etkiler. İnsanlar, bakımsız apartman daireleri, banliyölerdeki güzel evler veya güvenli sitelerdeki konaklar; korkunç yoksulluk, yeterli gelir veya abartılı zenginlik; sağlık hizmetlerine güvensiz erişim ya da mükemmel sağlık sigortası ve yüksek kaliteli hizmetlere erişim gibi yaşadıkları maddi koşullara göre de nitelendirilebilirler. O halde “sınıf”, bireysel nitelikler ile bu maddi yaşam koşulları arasındaki bağlantı hakkında konuşmanın bir yoludur: Sınıf, insanların piyasa ekonomisindeki fırsat ve seçimlerini ve böylece maddi yaşam koşullarını biçimlendiren, ekonomik açıdan önemli niteliklerini tanımlar. Sınıf ne sadece bireysel niteliklerle ne de insanların maddi yaşam koşullarıyla özdeşleştirilmeli, bu ikisi arasındaki bağlantılar dikkate alınmalıdır.

Bu yaklaşım çerçevesinde, ekonomik olarak gelişmiş toplumlarda sınıfı belirleyen temel bireysel nitelik eğitimidir; fakat kimi sosyologlar kültürel kaynaklar, sosyal bağlantılar ve hatta bireysel motivasyonlar gibi anlaşılması biraz daha zor nitelikleri de bu kapsama dâhil eder.⁷ Tüm bunlar, insanların karşılaştıkları fırsatları ve dolayısıyla piyasada elde edebilecekleri geliri, sahip olmayı bekleyebilecekleri konut türünü, almaları muhtemel sağlık hizmetlerinin kalitesini ve çok daha fazlasını derinden şekillendirir.

Bireylerin bu farklı nitelikleri ve maddi yaşam koşulları geniş anlamda bir araya geldiğinde, bu kümeler “sınıflar” olarak adlandırılır. Sınıf çalışmasına yönelik bu yaklaşımda “orta sınıf”, ekonominin ve toplumun az çok ortasında yer alan kişileri tanımlar. Bu grup, az çok muğlak bir şekilde tanımlanmış “ana akım” yaşam biçimine tam olarak katılmak için yeterli eğitim ve paraya sahiptir. “Üst sınıf”, zenginlikleri, yüksek gelirleri,

7 Pierre Bourdieu, sınıfla ilgili bireysel niteliklerin genişletilmiş bir listesine bir dizi kültürel unsurı sistematik bir şekilde dâhil eden önde gelen çağdaş sosyologdur.

sosyal bağlantıları ve değerli yetenekleri sayesinde, hayatlarını “sıradan” insanlardan ayrı yaşayabilen insanları tanımlar. “Alt sınıf”, yoksulluk sınırının üzerinde güvenli bir şekilde yaşamak için gerekli eğitim ve kültürel kaynaklardan yoksun insanları ifade eder. Ve son olarak “sınıf altı”,⁸ aşırı yoksulluk içinde yaşayan, istikrarlı bir istihdam için gerekli temel eğitim ve vasıflardan yoksun olduğu için Amerikan toplumunun ana akımından dışlanan insanları belirtir.

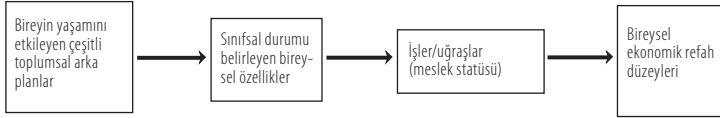
Bireysel nitelikler yaklaşımındaki çoğu araştırma sınıfı üst, orta ve alt sınıf gibi esnek kademeli terimler kullanarak tartışırken, nitel olarak daha ayırt edici bir dizi kategori belirlemeye çalışan bazı akımlar da vardır. Mike Savage ve meslektaşlarının “Büyük Britanya Sınıf Araştırması” olarak bilinen araştırmayı çözümledikleri çalışmaları buna iyi bir örnektir.⁹ Pierre Bourdieu’nün çalışmaları doğrultusunda, soyut sınıf kavramını, bireylerin sahip oldukları ekonomik olarak anlamlı kaynakların üç boyutu açısından, yani ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermaye açısından tanımlarlar. Ardından görgül bir soruyla devam ederler: Bireysel niteliklerin bu üç boyutunun göstergelerinin bir araya gelme biçimlerine bağlı olarak kaç sınıf görgül olarak ayırt edilebilir? Oldukça ileri düzeyde geliştirilmiş tümevarımsal istatistiksel stratejiler kullanarak elde ettikleri yanıt, bugün İngiltere’de yedi sınıf olduğu yönündedir. Bunlar seçkinler, yerleşik orta sınıf, teknik orta sınıf, yeni varlıklı işçiler, geleneksel işçi sınıfı, yeni ortaya çıkan hizmet işçileri ve güvencesiz koşullarda çalışıp yaşayan kimselerdir.

Sınıfa yönelik bireysel-nitelikler yaklaşımında sosyologların temel kaygısı, insanların kendilerini bir sınıfa ya da diğeri-

8 İng. *underclass*. –çev.

9 Mike Savage, vd., “A New Model of Social Class? Findings from the BBC’s Great British Class Survey Experiment,” *Sociology* 47(2), 219-250. 2013.

ne yerleştiren nitelikleri nasıl edindiklerini anlamaktır. Sosyologların yaşadığı ülkelerdeki çoğu insan için ekonomik konum ve ödüller, esas olarak ücretli işlerde istihdam yoluyla elde edilir; dolayısıyla da bu gelenekteki birçok araştırmanın ana itici gücü, insanların emek piyasasındaki mesleklerini etkileyecek kültürel, güdüsel ve eğitimsel kaynakları edinme sürecine yöneliktir. Çocukluktaki yaşam koşulları bu süreçlerde belirgin bir öneme sahip olduğundan, bu sınıf çözümlemesi geleneği bazen “sınıfsal arka plan” olarak adlandırılır. Bu nedenle bu yaklaşım, bu temel niteliklerin edinildiği aile ortamlarının sınıfsal karakterine büyük önem verir. Bu tür sınıf süreçlerinin nedensel mantığı Şekil 1.1’de sadeleştirilmiş bir biçimde gösterilmiştir.

Şekil 1.1. Sınıf ve Eşitsizliğe Bireysel Nitelikler Yaklaşımı

Vasıflar, eğitim ve güdülenimler elbette bir bireyin ekonomik beklentilerinin çok önemli belirleyicileridir. Ne var ki sınıfa yönelik bu yaklaşımda eksik olan, *insanların bulunduğu konumlardaki eşitsizliklerin kendisinin*, ciddi bir şekilde ele alınmasıdır. Eğitim insanların ne tür işlere sahip olacağını şekillendirir, fakat insanların eğitimleri sayesinde girdikleri işlerin doğasını nasıl kavramsallaştırmalıyız? Neden bazı işler diğerlerinden “daha iyidir”? Neden bazı işler sahiplerine büyük bir güç verirken diğerleri vermez? Sınıf çözümlemesine yönelik diğer iki yaklaşım, sadece bireylerin pozisyonlara ayrıldığı süreç odaklanmak yerine, insanların bulunduğu konumların doğasını çözümleyerek işe başlar.

Fırsat İstifçiliği Olarak Sınıf

“Fırsat istifçiliği” sorunu, Max Weber’in çalışmalarıyla yakından ilintilidir.¹⁰ Buradaki fikir, eğer bir iş, sahiplerine yüksek gelir ve bazı özel avantajlar sunuyorsa, bu işleri yapanların diğer insanların bu işlere erişimini engellemek için çeşitli araçlara sahip olmasının önemli olduğudur. Bu bazen *toplumsal geçişe kapalılık* olarak da adlandırılır; bu süreç, bir pozisyona erişimin bazı insanlar için ayrılmış olması ve diğerlerine kapalı hale gelmesidir. Toplumsal kapalılığı sağlamanın bir yolu, işi doldurmak için insanlar tarafından karşılanması çok maliyetli olan şartlar yaratmaktır. Eğitim yeterlilikleri genellikle bu özelliğe sahiptir. Yüksek eğitim seviyeleri, kısmen yüksek eğitilmiş insanların arzı üzerindeki önemli kısıtlamalar nedeniyle yüksek gelir yaratır. Kabul işlemleri, harç maliyetleri, düşük gelirli kişilerin büyük ölçekli borçlanmalara karşı risk almaktan kaçınması ve bir dizi başka etmen, pek çok kişinin yüksek eğitime erişimini engeller ve bu engeller yüksek eğitim gerektiren işlerde çalışanlara fayda sağlar. Daha az eğitim almış olanların eğitim seviyesini yükseltmek amacıyla büyük bir çaba sarf edilirse, bu programın kendisi halihazırda eğitim almış olanlar için eğitimin değerini düşürecektir, çünkü eğitimin değeri önemli ölçüde onun kıtlığına bağlıdır. Fırsat istifçiliği düzeneği Şekil 1.2’de gösterilmektedir.

10 Amerikalı sosyologlar arasında “fırsat istifçiliği” terimi en açık şekilde Charles Tilly tarafından, özellikle de *Durable Inequality* (Berkeley: University of California Press, 1999) adlı kitabında kullanılmıştır. Tilly’nin yaklaşımı Bölüm 3’te derinlemesine tartışılmaktadır. Bourdieu’nün sermaye alanları ve biçimleri üzerine çalışmaları da fırsat istifçiliği süreçleri etrafında dönmektedir.